مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره‌های ۹ و ۱۰، آذر و دی ۱۳۹۰، صفحات ۱۳۰- ۱۱۱

برسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار

ابوذر سالاری[۱]

فضای کسب و کار متغیرهای مؤثر بر کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت آن بنگاه‌ها بوده اما بر نتیجه تلاش آنها بسیار مؤثر است. مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهند عوامل محیطی (فضای کسب و کار) در برخی از کشورها هزینه‌های تولید را نزدیک به ۳۰ درصد افزایش می‌دهند، اما در کشورهایی که فضای کسب و کار آنها مناسب‌تر است هزینه‌های محیطی به حدود ۵ درصد کاهش می‌یابد. در بررسی‌های صورت‌گرفته درخصوص علل ضعف اقتصاد ملی ایران معمولاً بر مشکلات ساختاری و نامساعد بودن شرایط تولید تأکید شده است امروزه فضای کسب و کار کشور ما تحت تأثیر تحریم‌های بین‌المللی، رکود تورمی و عوامل دیگر به ضعف دچار شده و نیاز به سیاستگذاری مناسب برای تقویت دارد تا بتوان مزیت‌های نسبی کشور را به مزیت رقابتی تبدیل نمود و بدینوسیله درفضای پررقابت کنونی بیشترین منافع اقتصادی را برای کشور به ارمغان آورد. با توجه به اینکه همواره برنامه رهایی تدریجی از اقتصاد نفتی و نیز برجسته‌کردن نقش مالیات در اداره امور کشور مورد توجه دولتمردان و مردم بوده است و از آنجایی که از یک سو درآمدزایی دولت از محل اخذ مالیات بیشتر به توسعه همه جانبه اقتصادی چون رشد فضای کسب و کار، افزایش سطح تولید کیفی، اشتغال و از همه مهمتر جذب سرمایه‌گذار خارجی در ایجاد پروژه‌ها و طرح‌های بزرگ و کوچک زیرساختی بازمی‌گردد و از سوی دیگر، مالیات نیز خود یک عامل اساسی محیطی و مؤثر برفضای کسب و کار شناخته می‌شود، این مقاله ضمن بررسی و معرفی شاخص‌های کسب و کار، شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصاد و مقایسه ایران دراین شاخص‌ها با کشورهای برتر جهان و کشورهای منطقه بطور مبسوط به بررسی شاخص‌های مربوط به مالیات و اثر آن بر فضای کسب و کار کشور پرداخته و آثار این شاخص بر عملکرد اقتصادی را بررسی نموده و ضمن ترسیم فضای روشن از وضعیت ارتباط نظام مالیاتی کشور با فضای کسب و کار طی سال‌های (۲۰۱۱-۲۰۰۵) پیشنهاداتی را جهت بهبود وضعیت نظام مالیاتی و بالتبع بهبود فضای کسب و کار ارائه خواهد نمود.

واژه‌های کلیدی: شاخص کسب و کار، مالیات، نظام مالیاتی، شاخص مالیات، مزیت رقابتی.

۱. کارشناس ارشد اقتصاد، سازمان اموراقتصادی و دارایی استان تهران. abozar.salari@gmail.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۱. مقدمه

مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهند عوامل محیطی در برخی از کشورها هزینه‌های تولید را نزدیک به ۳۰ درصد افزایش می‌دهند اما در کشورهایی که فضای کسب و کار آنها مناسب‌تر است هزینه‌های محیطی به حدود ۵ درصد کاهش می‌یابد.

بهبود فضای کسب و کار امروزه به عنوان یک راهبرد اقتصادی شناخته شده است. این راهبرد مکمل راهبرد خصوصی‌سازی است و برخی نیز حتی براین باورند که رفع موانع بخش خصوصی یا همان بهبود فضای کسب و کار می‌بایست جایگزین خصوصی‌سازی شود. همچنین، بهبود فضای کسب و کار می‌تواند منجر به ایجاد فعالیت‌های متکی بر کارآفرینی گردد. افزایش سطح فعالیت‌های کارآفرینانه و توسعه کارآفرینی در یک جامعه به ایجاد محیطی پیش برنده برای افزایش تعداد کارآفرینان و راه‌اندازی و رشد شرکت‌ها نیاز دارد. برای ایجاد فرصت‌های محیطی بیشتر دولت‌ها می‌توانند موانع موجود در سیستم‌های نظارتی، اداری، قانونی و مالی که ممکن است به‌عنوان عوامل بازدارنده در ورود به کسب و کار عمل کنند را کاهش یا حذف کنند. محیط نامناسب کسب‌وکار مانع رشد کارآفرینی و شرکت‌های کوچک و متوسط است و در این خصوص شرکت‌های کوچک بیش از شرکت‌های بزرگ از محیط نامناسب کسب‌وکار آسیب می‌بینند.

یکی از عوامل مهم در بهبود فضای کسب و کار توجه ویژه به بحث مالیات و مطالعات مستمر در این خصوص می‌باشد تا همواره با اتخاذ سیاست‌های مناسب شرایط بهبود فعالیت‌های اقتصادی بوسیله این ابزار مهم سیاست مالی فراهم گردد. به طور طبیعی، مردم در کمتر کشوری به راحتی به دولت مالیات می‌پردازند. البته دولت با اختیاراتی که دارد می‌تواند مالیات خود را از مودیان وصول کند، اما تجربه نشان داده است که اتکاء بیش از حد به قدرت قانونی همیشه نتیجه دلخواه را به بار نمی‌آورد به ویژه در ارتباط با موضوعی همچون مالیات که یک سر آن به اقتصاد و سر دیگر آن به فرهنگ اجتماعی مردم متصل است.

در این مقاله ابتدا به معرفی محیط کسب و کار پرداخته شده، زمینه تاریخی آن بیان می‌گردد. سپس، فعالیت‌های نظام جمهوری اسلامی به منظور بهبود فضای کسب و کار مرور شده و تمام شاخص‌های مورد استفاده در این زمینه بطور کلی بررسی می‌گردد. پس از آن، شاخص پرداخت مالیات بطور اختصاصی مورد بحث قرار گرفته و در نهایت، بطور مختصر شاخص رقابت‌پذیری جهانی بررسی شده و در انتها نتیجه‌گیری و پیشنهادات ارائه می‌شوند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۲. معرفی محیط کسب وکار

محیط کسب و کار در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد، اما مدیر نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به طور کلی رشد بخش‌خصوصی امکان‌پذیر نیست.

فضای کسب و کار سرمایه‌گذاری را می‌توان از حوزه‌های استراتژیک توسعه صنعتی ایران تلقی کرد که عمدتاً ناشی از تمام عوامل بیرونی بوده و عواملی چون بهره‌وری و اشتغال نیروی کار، سرمایه‌گذاری، آزادی‌های اقتصادی تولیدکنندگان و ظرفیت‌های تولیدی را تحت‌تأثیر خود قرار می‌دهد. از سوی دیگر، توسعه اقتصادی بر پایه رقابت‌پذیری کشورها استوار است و سلامت محیط کسب و کار از عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری می‌باشد. محیط کسب و کار روشن و سالم که منتج از سلامت اقتصاد و سیاست صحیح کشورها بوده و منجر به نتیجه‌های مثبت اقتصادی از قبیل صادرات مفید، رشد اقتصادی و توسعه‌صنعتی می‌شود، از مواردی است که بطور جدی می‌بایست در فهرست سیاست‌های اقتصادی دولت قرار گیرد.

برای افزایش رشد و توسعه اقتصادی می‌بایست شرایط موردنیاز برای این امر تحقق یابد. می‌توان شرایط محیطی موردنیاز برای افزایش تولید و گسترش کسب و کار را به فضای کسب و کار تعبیر نمود. به عبارت دیگر، فضای کسب و کار متغیرهای مؤثر بر کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت آن بنگاه‌ها است اما برنتیجه تلاش آنها بسیار مؤثر است. یک بنگاه برای کسب و حفظ مزیت رقابتی همواره می‌بایست نسبت به تغییرات فضای کسب و کار هوشیار بوده و آن را رصد نماید تا بتواند استراتژی‌های خود را به درستی تغییر داده و در صورت لزوم برنامه‌ریزی جدید انجام دهد و در این راستا روش‌هایی برای بررسی فضای کسب و کار توسط بنگاه وجود دارد.

در تعریفی دیگر فضای کسب و کار را مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف شده است که بر فعالیت‌های کسب و کار حاکم است.

بانک جهانی پس از تلاش‌های دهه ۱۹۸۰ در راستای جمع‌آوری داده‌های بیان‌کننده شرایط سیاسی و اقتصادی کشورها در سال ۲۰۰۱ پروژه انجام کسب و کار را راه‌اندازی کرد و به این‌ترتیب، ابزار استانداردی برای مقایسه تطبیقی تأثیر تصمیمات دولت بر فعالیت‌های کسب و کار ایجاد کرد. در حال حاضر، برای ارزیابی فضای کسب و کار سازمان‌های بین‌المللی مختلف به طراحی شاخص‌های مختلفی پرداخته‌اند که این شاخص‌ها بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی بین‌المللی تأثیرگذار است. شرکت نوسازی صنایع ایران نیز به منظور بررسی وضعیت

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

کسب و کار ایران اقدام به طراحی شاخصی با ابعاد ده‌گانه نموده است که بر اساس این شاخص نیز وضعیت محیط کسب و کار در کشور نامناسب می‌باشد. ابعاد ده‌گانه این چارچوب شامل سلامت و گستردگی بازارهای مالی، محیط اقتصاد کلان، میزان باز بودن اقتصاد، بزرگی و کارایی دولت، زیرساخت‌های فیزیکی، قوانین نیروی‌کار، فناوری ارتباطات و اطلاعات (فاوا)، زیرساخت علم و فناوری، محیط سیاسی- اجتماعی و انحصار و رقابت می‌باشد.

فرض اصلی شاخص انجام کسب و کار آن است که فعالیت‌های اقتصادی نیازمند قواعد خوب است. این قواعد شامل قواعد تأسیس و رعایت حق مالکیت، کاهش هزینه حل اختلاف، افزایش پیش‌بینی‌پذیری فعل و انفعالات اقتصادی و قواعدی است که طرف قرارداد را نسبت به سوءاستفاده طرف دیگر قرارداد محافظت می‌کند. اولین بار گزارش فضای کسب و کار در سال ۲۰۰۳ با پنج شاخص ترکیبی در مورد ۱۳۳ کشور بیان شد، اما در سال ۲۰۱۰ با ده شاخص ترکیبی در مورد ۱۸۳ کشور تهیه شده است.

تهیه این شاخص‌ها و انتشار سالانه آنها موجب شده است که در پنج سال گذشته حدود ۲۰۰ اصلاح در کشورهای جهان صورت گیرد و سرمایه‌گذاران نیز برای سرمایه‌گذاری بین‌المللی به این رتبه‌بندی توجه نمایند. در نتیجه، برای شناسایی برخی مشکلات فضای کسب و کار کشور و برای بهبود وجهه کشور نزد سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی خارجی می‌بایست در جهت بهبود این شاخص‌ها تلاش نمود.

بطور کلی می‌توان گفت اگر در ابتدای دهه ۱۹۸۰ نظریه‌پردازان و سیاستگذاران اقتصادی بر خصوصی‌سازی تأکید داشتند از اواخر دهه ۱۹۹۰ بهبود فضای کسب و کار موضوع کانونی محافل نظریه‌پردازی و سیاستگذاری اقتصادی بوده است. این تغییر چارچوب در سیاستگذاری محصول تحولات اقتصادی مانند تجربه چین و اروپای‌شرقی و شوروی سابق از یک سو و طرح نظریات جدید اقتصادی از سوی دیگر است. هرناندو دسوتو[1] در طرح مفهوم فضای کسب و کار و سیاستگذاری برای رفع موانع بخش‌خصوصی به عنوان راهبرد اصلی توسعه اقتصادی بیش از همه اقتصاددانان نقش داشته است که محصول مطالعات او در دو کتاب راه دیگر[2] و راز سرمایه[3] گردآوری شده است.

1. Hernando De Soto
2. The Other path (1989), Hernando De Soto
۳. دسوتو، هرناندو، راز سرمایه، ترجمه فریدون تفضلی، نشر نی،۱۳۸۵.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

بانک جهانی برپایه اندیشه‌های دسوتو از اواخر دهه ۱۹۹۰ به تحلیل فضای کسب و کار در کشورهای مختلف پرداخت و گزارش سالانه توسعه جهانی ۲۰۰۵ را به فضای بهتر کسب و کار اختصاص داد. این گزارش به تحلیل فضای کسب و کار و تأثیر آن بر عملکرد اقتصادی پرداخته است. برای شناخت موانع کسب و کار از ۳۰ هزار بنگاه در ۵۳ کشور در حال توسعه نظرسنجی به عمل آمد و نتایج حاصل منتشر گردید.

۳. چارچوب ارزیابی محیط کسب و کار بانک جهانی

بانک جهانی بر پایه اندیشه‌های دسوتو از اواخر دهه ۱۹۹۰ به تحلیل محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف پرداخت. گزارش بانک جهانی موانع کسب‌وکار را در دو گروه رفتار دولت یا کیفیت بازار بررسی می‌کند. این نهاد به‌منظور بررسی سهولت کسب و کار (یا تحلیل محیط کسب و کار)، کشورهای مختلف را به صورت مقایسه‌ای بررسی می‌کند و با استفاده از تجارب کشورها راهکارهایی برای بهبود محیط کسب‌وکار ارائه می‌دهد. این گزارش از سال ۲۰۰۳ به صورت سالانه در بانک جهانی تدوین می‌شود. این گزارش ابتدا دربرگیرنده پنج شاخص بود اما به مرور به ۱۰ شاخص به شرح زیر افزایش یافت و بیشتر بر محیط قانونی کسب و کار تأکید دارد. این شاخص‌ها عبارتند از ثبت شرکت یا شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای لازم، استخدام و اخراج کارکنان، ثبت دارایی‌ها، اخذ تسهیلات و اعتبارات، حمایت از سرمایه‌گذاران، پرداخت مالیات، تجارت خارجی، کارایی نظام قضایی در الزام‌آور بودن قراردادها و اعلام ورشکستگی و خاتمه بخشیدن به کسب‌وکار.

مبنای اندازه‌گیری و مقایسه محیط کسب‌وکار هر کشور با دیگر کشورها تعیین می‌گردد. رتبه هر کشور بر حسب زمان، هزینه و مراحل انجام دادن هر یک از فعالیت‌های ده‌گانه مشخص می‌شود. هر قدر سرعت انجام دادن یک فعالیت بیشتر و تعداد مراحل اداری و هزینه‌ای آن کمتر باشد، محیط کسب‌وکار آن کشور مناسب‌تر و رتبه آن در مقایسه با دیگر کشورها بهتر است.

همان‌طور که در جدول(۱) مشاهده می‌شود بر اساس ارزیابی بانک جهانی، سهولت کسب و کار در ایران در مقایسه با دیگر کشورها وضعیت نامناسبی دارد. در سال‌های (۲۰۰۷-۲۰۰۵) رتبه ایران در این شاخص به ترتیب ۱۰۸، ۱۱۹ و ۱۳۱ بوده است. همچنین در سال ۲۰۰۸ بین ۱۷۸ کشور رتبه ایران ۱۳۵بود و در سال ۲۰۰۹ بین ۱۸۱ کشور این رتبه به۱۴۲ تنزل یافت. رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ بین ۱۸۳ کشور به ترتیب به ۱۳۱ و ۱۲۹ رسیده که نشان‌دهنده بهبود رتبه ایران بطور کلی می‌باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۱. رتبه‌بندی ایران در جهان براساس شاخص انجام کسب و کار

سال	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
رتبه	۱۰۸	۱۱۹	۱۳۱	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۱	۱۲۹
تعداد کشورها	۱۳۳	۱۵۵	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳

Source: www.doingbusiness.org.

۴. مشکلات ناشی از محیط نامناسب کسب و کار

محیط کسب و کار نامناسب یا شرکت‌ها را بیش از اندازه بزرگ خواهد کرد یا شرکت‌ها را بیش از اندازه کوچک و امکان تعامل بین شرکت‌های کوچک و بزرگ را از بین می‌برد یعنی از یک سو بزرگ‌شدگی نامناسب شرکت‌ها را بدنبال دارد چرا که فعالان اقتصادی تصور می‌کنند اگر کار را به دیگری بسپارند مشکلات غیرقابل کنترلی ایجاد خواهد شد و نتیجه چنین تصوری، افزایش واحدهایی است که در آنها تخصص وجود ندارد و از این رو متحمل هزینه اضافی می‌شوند.

محیط نامناسب کسب و کار آثار دیگری نیز به همراه دارد. یکی از آنها، سوق‌دادن فعالان اقتصادی به سمت فعالیت زیرزمینی است. مطالعات نشان می‌دهند در کشورهایی که نظام اداری ناکارامد دارند اقتصاد زیرزمینی بزرگتر است. کاهش رقابت‌پذیری بنگاه‌ها، عدم شکل‌گیری شبکه‌ها و گسترش بخش غیررسمی از دیگر نتایج محیط نامناسب کسب و کار است.

۵. بررسی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار در ایران و رتبه کشور

در یک نگاه کلی می‌توان مهم‌ترین عواملی را که بر محیط کسب‌وکار مؤثر بوده به عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، بین‌المللی، فناوری، عوامل قانونی و مسائل اخلاقی و ارزشی طبقه‌بندی کرد. فضای کسب‌وکار متأثر از حوزه‌های مختلفی است که مهم‌ترین آنها عبارتند از درجه باز بودن اقتصاد، حاکمیت و کارایی دولت، کارامدی بازارها، محیط اجتماعی – سیاسی، مسائل بین‌المللی، انعطاف‌پذیری بازارکار، مدیریت و محیط مستعد جهت توسعه فناوری، باز بودن اقتصاد کشورها بر مبنای متغیرهایی همچون تجارت بین‌الملل است که می‌تواند زمینه‌ساز ظهور و بروز فرایندهایی در اقتصاد کشور شود و ثمره آن ایجاد انگیزه جهت افزایش سطح تولید بنگاه‌های داخلی و مزیتیابی و مزیت‌سازی بنگاه‌ها به منظور رقابت در صحنه‌های جهانی باشد. توجه به عواملی که در زمینه محاسبه شاخص کسب‌وکار کشورها مدنظر بوده، به صراحت اهمیت قایل شدن به بحث تجارت و نگاه کشورها به تجارت و تأثیر این نگاه بر فضای کسب‌وکار را روشن می‌سازد.

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود رتبه ایران بطور کلی یعنی رتبه سهولت کسب و کار در سال ۲۰۱۰ نسبت به سال ۲۰۰۹ با بهبود ۱۱ رتبه‌ای از ۱۴۲ به ۱۳۱ رسیده و این روند بهبود در

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

سال ۲۰۱۱ نیز ادامه داشته و رتبه ایران با بهبود ۲ پله‌ای به ۱۲۹ از میان ۱۸۳ کشور جهان رسیده است. در شاخص‌های تدوین‌شده در این مورد در سال ۲۰۱۱ رتبه کشور در شاخص‌های تأسیس و راه‌اندازی، اخذ مجوز، اخذ اعتبار، تجارت برون‌مرزی و اجرای قراردادها با بهبود مواجه بوده است و این رتبه در شاخص‌های ثبت دارایی‌ها، حمایت از سرمایه‌گذاران با تنزل مواجه بوده و در شاخص پرداخت مالیات تغییری در وضعیت ایران مشاهده نمی‌شود.

جدول ۲. بررسی وضعیت شاخص‌های کسب و کار ایران در میان کشورهای جهان

ردیف	شاخص	رتبه ایران در سال ۲۰۰۹	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
-	رتبه سهولت کسب و کار	۱۴۲	۱۳۱	۱۲۹
۱	تأسیس و راه‌اندازی	۷۳	۴۹	۴۲
۲	اخذ مجوز	۱۶۴	۱۴۴	۱۴۳
۳	استخدام و اخراج	۱۳۷	۱۳۷	در این سال محاسبه نشده است.
۴	ثبت دارایی‌ها	۱۵۲	۱۵۴	۱۵۶
۵	اخذ اعتبار	۱۰۹	۱۰۹	۸۹
۶	حمایت از سرمایه‌گذاران	۱۶۴	۱۶۵	۱۶۷
۷	پرداخت مالیات	۱۰۷	۱۱۵	۱۱۵
۸	تجارت برون‌مرزی	۱۳۲	۱۳۳	۱۳۱
۹	اجرای قراردادها	۵۴	۵۴	۴۹
۱۰	انحلال یک فعالیت	۱۰۹	۱۰۸	۱۱۱

Source: www.doingbusinessiniran.ir

همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، برای هر شاخص مراحلی در نظر گرفته شده و در هر یک از این مراحل وضعیت ایران مورد بررسی قرار گرفته است. این جدول کاهش یا افزایش مراحل مختلف را در شاخص‌های گوناگون در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ نسبت به سال ۲۰۰۹ نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در تمام مراحل مربوط به راه‌اندازی کسب و کار و دریافت مجوزهای ساخت وضعیت کشور بهبود یافته است، همچنین تمام این شاخص‌ها (بجز هزینه لازم برای راه‌اندازی یک کسب و کار و هزینه لازم برای دریافت مجوزها که افزایش یافته‌اند) همچنان بهبود یافته‌اند یا بدون تغییر بوده‌اند. همچنین، وضعیت کشور در شاخص‌های استخدام کارکنان، حمایت از سرمایه‌گذاران و خاتمه کسب و کار بدون تغییر بوده است. از سوی دیگر، در سال ۲۰۱۰ در مراحل و هزینه‌های ثبت‌مالکیت و دریافت اعتبارات هر کدام یک تغییر و در مراحل مربوط به تجارت برون‌مرزی سه تغییر مشاهده می‌گردد، همچنین در سال ۲۰۱۱ نیز در زیرشاخص‌های اجرای قراردادها، پرداخت مالیات، دریافت اعتبارات و تجارت برون‌مرزی نیز تغییرات اندکی مشاهده می‌گردد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۳. خلاصه شاخص‌های کسب و کار ایران

عنوان	مراحل	سال ۲۰۰۹	سال ۲۰۱۰	سال ۲۰۱۱
راه‌اندازی یک کسب و کار	تعداد مراحل	۸	۷	۶
	زمان(روز)	۲۸	۹	۸
	هزینه لازم(درصد از درآمد سرانه)	۴/۶	۳/۹	۴
	حداقل سرمایه(درصد از درآمد سرانه)	۱	۰/۸	/۸
دریافت مجوزهای ساخت	تعداد مراحل	۱۹	۱۷	۱۷
	زمان(روز)	۶۷۰	۳۲۲	۳۲۲
	هزینه لازم(سهم از درآمد سرانه)	۵۱۴/۲	۳۶۵/۲	۳۸۲/۳
استخدام کارکنان	شاخص دشواری استخدام(۰ تا ۱۰۰)	۱۱	۱۱	عدم محاسبه
	شاخص ثبات ساعات کار(۰ تا ۱۰۰)	۲۷	۲۷	عدم محاسبه
	شاخص دشواری اخراج(۰تا ۱۰۰)	۵۰	۵۰	عدم محاسبه
	شاخص ثبات اشتغال(۰ تا ۱۰۰)	۲۹	۲۹	عدم محاسبه
	هزینه اخراج(هفته‌های دستمزد)	۸۷	۸۷	عدم محاسبه
ثبت مالکیت	تعداد مراحل	۹	۹	۹
	زمان(روز)	۳۶	۳۶	۳۶
	هزینه لازم(سهم از ارزش دارایی)	۱۰/۶	۱۰/۵	۱۰/۵
دریافت اعتبارات	شاخص حقوق قانونی(۰ تا ۱۰)	۴	۴	۴
	شاخص اطلاعات اعتباری(۰ تا ۶)	۳	۳	۴
	پوشش اعتبار ثبت عمومی(درصد بزرگسالان)	۲۱/۷	۳۱/۳	۲۲/۷
	پوشش اداره اعتبار خصوصی(درصد بزرگسالان)	۰	۰	۴/۵
حمایت از سرمایه‌گذاران	شاخص شفافیت(۰ تا ۱۰)	۵	۵	۵
	شاخص مسئولیت مدیر(۰ تا ۱۰)	۴	۴	۴
	شاخص دعوی سهامدار(۰ تا ۱۰)	۰	۰	۰
	شاخص حمایت از سرمایه‌گذار(۰ تا ۱۰)	۳	۳	۳
پرداخت مالیات	تعداد در سال	۲۲	۲۲	۲۰
	زمان(ساعت در سال)	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴
	نرخ کل مالیات	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۱
	مالیات بر سود(درصد)	–	۱۷/۹	۱۷/۸
	مالیات بر کارگر و اعانات	–	۲۵/۹	۲۵/۹
	سایر مالیات‌ها(درصد)	–	۰/۴	/۴
تجارت برون مرزی	مدارک برای صادرات(تعداد)	۷	۷	۷
	زمان برای صادرات(روز)	۲۶	۲۵	۲۵
	هزینه برای صادرات(دلار به ازای هر کانتینر)	۱۰۱۱	۱۰۶۱	۱۰۹۰
	مدارک برای واردات(تعداد)	۸	۸	۸
	زمان برای واردات(روز)	۳۹	۳۸	۳۲
	هزینه برای واردات(دلار به ازای هر کانتینر)	–	۱۰۷۶	۱۷۳۵
اجرای قراردادها	تعداد مراحل	۳۹	۳۹	۳۹
	زمان(روز)	۵۲۰	۵۲۰	۵۰۵
	هزینه(درصد از بدهی)	۱۷	۱۷	۱۷
خاتمه کسب و کار	زمان(سال)	۴/۵	۴/۵	۴/۵
	هزینه(درصد از دارایی)	۹	۹	۹
	نرخ ترمیم و بازیابی	۲۳/۱	۲۳/۱	۲۳/۱

Source: www.doingbusiness.org.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۶. اقدامات قانونگذاری و اجرایی انجام شده برای بهبود محیط کسب و کار کشور

بهبود فضای کسب و کار با توجه به گزارش‌های بین‌المللی چندسالی است که در کشور موردتوجه قرار گرفته است و در این زمینه اقداماتی صورت گرفته است. این اقدامات بیشتر در زمینه‌های قانونگذاری است که در ادامه مورد اشاره قرار گرفته است.

- سیاست‌های کلی اصل ۴۴

– در ابلاغیه سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از سوی رهبر معظم انقلاب بر بهبود فضای کسب و کار به صراحت تأکید شده است.

- قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

– ماده (۷) تسهیل و تسریع سرمایه‌گذاری و صدور مجوز از طریق حذف مجوزهای غیرضروری و پاسخگویی سریع را مدنظر قرار داده است

– ماده (۹۱) بر تدوین پیش‌نویس ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار تأکید نموده است.

- برنامه چهارم توسعه

– ماده (۴۱) دولت را به اتخاذ سیاست‌های مختلف برای بهبود فضای کسب و کار مکلف کرده است.

– ماده (۳۷) بر بهبود رقابت‌پذیری تأکید نموده است.

- برنامه پنجم توسعه

– فصل پنجم(اقتصادی) بخش بهبود فضای کسب و کار با تاکید بر ثبات محیط اقتصاد کلان، تسهیل زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی، حقوقی، علمی و فناوری و... (مواد ۷۸-۶۹)

- سایر اقدامات

– تصویب قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به منظور بهبود سرمایه‌گذاری و اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی در سال ۱۳۸۰

– قانون تسهیل اعتبارت بانکی و کاهش هزینه‌های اجرای طرح‌های تولیدی و کارایی بانک‌ها در سال ۱۳۸۶

– قانون رفع برخی موانع تولیدی و صنعتی در سال ۱۳۸۷

– ایجاد مرکزی با هدف بررسی موانع سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی در قوه قضائیه در سال ۱۳۸۶

– تشکیل شورای رقابت برای خصوصی‌سازی در سال ۱۳۸۸

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۷. نقش دولت در شکل‌گیری فضای کسب و کار

نقش اصلی دولت‌ها در اقتصاد تنظیم مقررات و قوانین موجود در کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و ... می‌باشد. در هر کشوری دولت دارای ضوابط و مقرارت خاصی است که تمام تلاش خود را برای رسیدن به آن ضوابط مصروف می‌کند. برخی از دولت‌ها در تمام زمینه‌های موجود دخالت می‌کنند و مقررات بسیار زیادی اعمال می‌کنند و از این جهت اختیارات را از بخش خصوصی می‌گیرند و خود را در تمام جنبه‌ها درگیر می‌کنند. دخالت بیش از حد دولت کارایی را در اقتصاد کاهش می‌دهد و هر چه بخش‌خصوصی آزادتر باشد و دولت قوانین مداخله‌گرایانه کمتری را در پیش رو داشته باشد بهتر می‌تواند به فعالیت‌های خود ادامه دهد.

عامل دولت، قوانین مربوط به بودجه دولتی، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های دولتی، دخالت و نفوذ دولت در هزینه‌ها، مالیات و ... را که تأثیر انکارناپذیری در اقتصاد دارد را اندازه‌گیری می‌کند. پیش‌بینی می‌شود کشورهایی که سطح هزینه و مالیات درآنها کمتر است دارای نمود رشد بهتری نسبت به کشورهایی باشند که سطح هزینه مالیات در آنها بالا است. همچنین هر چه قوانین و مقررات دست و پاگیر ادرای بیشتر باشد آن کشور از رقابت جهانی فاصله بیشتری می‌گیرد چراکه در این شرایط شرکت‌ها به راحتی نمی‌توانند تجارت کنند و سطح رقابت در آنها کاهش می‌یابد.

دولت‌ها با تنظیم سیاست‌های مالیاتی مهم‌ترین نقش را در اقتصاد ایفا می‌کنند. دولت‌ها با استفاده از بالا و پایین بردن نرخ مالیات و افزایش و یا کاهش مالیات بخش‌های مختلف اقتصادی می‌توانند تعادل را در اقتصاد بوجود آورند که بررسی نرخ مالیات‌ها در کشورهای مختلف می‌تواند شاخصی برای رتبه‌بندی فضای کسب و کار کشورها محسوب شود.

۸. اهمیت مالیات و لزوم توجه به آن

گسترده‌شدن تعهدات دولت در جهت تحقق اهدافی چون رشد اقتصادی، ثبات قیمت‌ها، افزایش اشتغال و توزیع عادلانه درآمد مخارج دولتی را با روندی صعودی مواجه کرده است که دولت‌ها را وا می‌دارد که از طرق گوناگون به تأمین مالی آن اقدام نمایند. در این راستا، مالیات به عنوان یکی از مهم‌ترین راه‌های تأمین مالی دولت‌ها همیشه موردتوجه بوده است. مالیات از بهترین ابزارهایی است که دولت‌ها توسط آن سه هدف تأمین هزینه‌های خود، تخصیص منابع اقتصادی و توزیع مجدد درآمد را پوشش می‌دهند.

هرچند طی دهه‌های گذشته درآمد نفت بخش عمده‌ای از درآمد دولت را تشکیل داده است، مالیات نیز درصدی از هزینه‌های دولتی را پوشش داده است که میزان این سهم به عنوان یکی از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

موضوعات اقتصادی قابل‌بحث می‌باشد. عدم تأمین درآمدهای دولت و ایجاد کسری پیاپی در اثر رشد کند درآمدهای دولت به ویژه مالیات‌ها از پیامدهای همین مسئله است. مالیات مهم‌ترین منبع تأمین مالی هزینه‌های حاکمیتی دولت در هر کشوری محسوب می‌شود. با توجه به اینکه در ایران بودجه دولت متکی به درآمدهای حاصل از فروش نفت و منابع‌طبیعی است، نقش مالیات در تأمین منابع دولت و اداره آن تاکنون نتوانسته آنچنان که شایسته است پررنگ باشد. با وجود تلاش‌های اخیر دولت در راستای توسعه همه جانبه اشاعه فرهنگ پرداخت مالیات، وابستگی اقتصاد به نفت نقش پرداخت مالیات در ایران را نسبت به دیگر کشورهای پیشرفته کمرنگ کرده است.

این در حالی است که برنامه‌های رهایی تدریجی از اقتصاد نفتی و نیز برجسته‌کردن نقش مالیات در اداره امور کشور اکنون بیش از پیش مورد توجه دولتمردان و مردم قرار گرفته است. در واقع، درآمدزایی دولت از محل اخذ مالیات بیشتر به توسعه همه‌جانبه اقتصادی چون رشد فضای کسب و کار، افزایش سطح تولید کیفی، اشتغال و از همه مهمتر جذب سرمایه‌گذار خارجی در ایجاد پروژه‌ها و طرح‌های سنگین و سبک زیرساختی بازمی‌گردد وآنچنان‌که مشاهده می‌شود مسئولان نسبت به این امر اقدامات وسیعی را در دستورکار قرار داده‌اند. با توجه به موراد فوق در ادامه به بررسی شاخص پرداخت مالیات‌ها پرداخته می‌شود.

۹. بررسی شاخص پرداخت مالیات‌ها

شاخص پرداخت مالیات بر اساس سه معیار، تعیین و محاسبه می‌شود که این معیارها عبارتند از تعداد پرداخت مالیات در یک سال، زمان صرف‌شده برای پرداخت مالیات برحسب ساعت در یک سال و نرخ کل مالیات که به صورت درصدی از سود نشان داده می‌شود.

۹-۱. تعداد پرداخت مالیات

تعداد پرداخت مالیات، کل تعداد مالیات‌ها، عوارض پرداخت‌شده، روش پرداخت و دفعات پرداخت را شامل می‌شود. این شاخص، مالیات بر مصرف مانند مالیات بر فروش یا مالیات بر ارزش‌افزوده را نیز در بر می‌گیرد. اگر چه این دسته از مالیات‌ها بر درآمد شرکت مؤثر نیستند، اما بار اداری مضاعفی را نیز در راستای پیگیری شرکت از سیستم مالیاتی بر آن تحمیل می‌نمایند. در خصوص مالیات‌هایی که توسط اشخاص ثالث پرداخت می‌گردد و این مالیات‌ها طی چندین بار پرداخت می‌شود فقط یک بار پرداخت محاسبه می‌گردد. در مواردی که دو یا چند مالیات یا عوارض به صورت مشترک و در یک شکل واحد پرداخت می‌شوند نیز تنها یک پرداخت محاسبه می‌گردد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۹-۲. زمان صرف شده

معیار زمان عبارتست از ساعات ثبت شده در سال برای پرداخت مالیات‌ها. این معیار، زمانی را که برای آماده‌کردن، بایگانی‌کردن و پرداخت (یا عدم پرداخت) سه نوع عمده از مالیات‌ها لازم است و همچنین کسورات شامل مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مالیات بر فروش یا ارزش‌افزوده و مالیات‌های مشاغل شامل مالیات‌های حقوق بگیران و سهم حق بیمه‌اجتماعی را محاسبه می‌کند. زمان آماده‌سازی شامل مدت جمع‌آوری همه اطلاعات لازم برای محاسبه مالیات قابل پرداخت است. اگر دفاتر حسابداری جداگانه‌ای باید به منظور محاسبات مالیاتی نگهداری گردند یا محاسبات جداگانه‌ای صورت گیرد، زمان صرف‌شده برای این موارد نیز می‌بایست محاسبه شود. زمان اضافی در صورتی محاسبه می‌شود که حساب‌های شرکت برای تکمیل اظهارنامه‌های مالیاتی درخواستی کافی نباشد. زمان بایگانی شامل زمان لازم برای کامل‌کردن فرم‌های مالیاتی و محاسبات موردنیاز است. زمان پرداخت نیز عبارت است از زمان موردنیاز برای پرداخت برخط (online) یا پرداخت در اداره مالیاتی که در آن زمان تأخیرها نیز در نظر گرفته می‌شود.

۹-۳. نرخ مالیات کل

نرخ مالیات کل مجموعه مبلغ مالیات‌ها، پرداخت‌ها و کسورات قانونی قابل پرداخت توسط شرکت در سال دوم فعالیت را محاسبه می‌نماید. این نرخ به صورت درصدی از سود نشان داده می‌شود. کل مبلغ مالیات‌ها شامل جمع انواع مالیات‌ها و سهم حق بیمه‌های قابل پرداخت پس از محاسبه و کسر معافیت‌های مالیاتی است. مالیات‌هایی مانند مالیات بر فروش، مالیات بر ارزش‌افزوده یا مالیات بر درآمد که توسط شرکت پرداخت نمی‌شوند در این معیار محاسبه نمی‌گردد. مالیات‌های مورد محاسبه شامل این گروه‌ها می‌باشد: مالیات بر درآمد یا سود شرکت، سهم حق بیمه‌های اجتماعی، مالیات بر دارایی یا نقل و انتقال دارایی و مالیات بر مشاغل که توسط کارفرما پرداخت می‌گردد، همچنین مالیات برگردش مالی و سایر مالیات‌های کوچک (مانند هزینه‌های شهرداری و مالیات بر سوخت و وسایل نقلیه) نیز مورد توجه و محاسبه قرار می‌گیرند.

با استناد به گزارش فضای کسب و کار سال۲۰۰۹ شاخص پرداخت مالیات و معیارهای مربوط به این شاخص در مقایسه با کشورهای عضوOECD و در منطقه MENA در جدول (۴) ارائه گردیده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۴. معیارهای مربوط به شاخص پرداخت مالیات در ایران و کشورهای OECD و MENA

عنوان		معیارهای پرداخت مالیات			
معیار / کشور	انواع مالیات‌ها و کسورات	پرداخت (تعداد)	زمان (ساعت)	نرخ قانونی مالیات (درصد)	نرخ کل مالیات (درصدی از سود)
ایران	پرداخت‌های تأمین اجتماعی	۱۲	۲۴۰	۲۳	۲۵/۹
	مالیات بر درآمد شرکت	۱	۳۲	۲۵	۱۷/۹
	مالیات نقل و انتقال دارایی	۱	_	۵	۰/۴
	مالیات بر چک(حق تمبر)	۱	_	۲۰۰ ریال	۰
	مالیات فروش	۶	۷۲	۳	_
	مالیات بر دارایی	۱	-	نرخ‌های متفاوت	_
	جمع	۲۲	۳۴۴	_	۴۴/۲
متوسط کشورهای منطقه MENA	جمع	۲۲/۸	۲۱۶/۳	_	۳۳/۳
متوسط کشورهای OECD	جمع	۱۳/۴	۲۱۰/۵	_	۴۵/۳

مأخذ: گزارش سازمان مالیاتی کل کشور، دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی.

نظام مالیاتی جمهوری اسلامی با اصلاحات تدریجی روبرو بوده است. لازم به ذکر است که کاهش مالیات شرکت‌ها به ۲۵ درصد مهم‌ترین اصلاح انجام شده در نظام مالیاتی ایران است. مالیات بر درآمد ۱۰ درصد تعیین شده است و مالیات تصاعدی نیز بین ۱۲ تا ۵۴ درصد است. شرکت‌هایی که در بورس پذیرفته شده‌اند ۱۰ درصد کمتر مالیات می‌پردازند. بالاترین نرخ مالیات بر درآمد در ایران ۵۴ درصد است.

رتبه ایران در شاخص پرداخت مالیات در سال ۲۰۰۹ برابر با ۱۰۷ بوده است که در سال ۲۰۱۰ با تنزل ۸ رتبه‌ای به ۱۱۵ رسیده و این رتبه را نیز در سال ۲۰۱۱ همچنان حفظ نموده است. مراحل انجام امور در زیرشاخه‌های مربوط به مالیات کشور ایران در تمام سال‌های محاسبه این شاخص‌ها مساوی بوده و بهبود یا تنزلی نداشته است به‌طوری‌که در سال ۲۰۱۰ تعداد پرداخت در سال ۲۲ مرتبه، مدت زمان ۳۴۴ ساعت و نرخ کلی مالیات و حق‌بیمه ۴۴/۲ در سال بوده و این شاخص‌ها در سال ۲۰۱۱ به ترتیب ۲۰ مرتبه، ۳۴۴ ساعت و ۴۴/۱ است(جدول۵).

همچنین، مقایسه ایران با کشورهای برتر در زمینه شاخص‌های مالیاتی نشان می‌دهد که بهترین کشور در تعداد پرداخت و زمان پرداخت در سال کشور مالدیو با یک مرتبه پرداخت و صفر ساعت زمان می‌باشد، در شاخص نرخ مالیات نیز بر اساس گزارش‌های بین‌المللی کسب و کار کشور تیمورشرقی با نرخ ۰/۲ درصد سود بهترین کشور بوده است (جدول۶).

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

از سویی نیز مقایسه کشور ایران با برخی کشورهای منطقه نشان‌دهنده وضعیت بهتر این کشورها در تعداد مراحل زیرشاخص‌های مربوط به مالیات و رتبه آنها در این زمینه می‌باشد (جداول۷ و۸).

جدول ۵. رتبه شاخص مالیات ایران در میان کشورهای مورد بررسی طی سال‌های (۲۰۰۶-۲۰۱۱)

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
رتبه	–	–	–	۱۰۷	۱۱۵	۱۱۵
تعداد پرداخت (درسال)	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۰
مدت زمان (تعداد ساعت درسال)	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴
میزان مالیات بر سود (درصد از سود بازرگانی)	–	–	–	–	۱۷/۹	۱۷/۸
میزان(درصد) حق بیمه کارکنان (نسبت به سود)	–	–	–	–	۲۵/۹	۲۵/۹
میزان (درصد) مالیات متفرقه (نسبت به سود)	–	–	–	–	۰/۴	۰/۴
نرخ کلی مالیات و حق بیمه (درصد از سود)	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۱

Source: www.doingbusiness.org.

جدول ۶. مقایسه ایران با کشورهای برتر در زمینه پرداخت مالیات (سال ۲۰۱۱)

کشور/شاخص	پرداخت(تعداد در سال)	زمان(ساعت در سال)	نرخ مالیات(درصد سود)
مالدیو	۳	۰	–
تیمور شرقی	–	–	۰/۲
ایران	۲۰	۳۴۴	۴۴/۱

Source: www.doingbusiness.org.

جدول ۷. مقایسه ایران با برخی از کشورها در خصوص شاخص پرداخت مالیات (سال ۲۰۱۱)

کشور/ شاخص	پرداخت‌ها	زمان	نرخ مالیات
عراق	۱۳	۳۱۲	۲۸/۴
اردن	۲۶	۱۰۱	۳۱/۲
عمان	۱۴	۶۲	۲۱/۶
عربستان	۱۴	۷۹	۱۴/۵
امارات	۱۴	۱۲	۱۴/۱

Source: www.doingbusiness.org.

جدول ۸. رتبه‌بندی برخی کشورها در خصوص شاخص پرداخت مالیات در جهان (۲۰۱۱۰)

کشور	رتبه
مالدیو	۱
امارات متحده عربی	۵
عربستان سعودی	۶
عمان	۸
اردن	۲۹
عراق	۵۴
جمهوری اسلامی ایران	۱۱۵

Source: www.doingbusiness.org.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۱۰. شاخص رقابت‌پذیری جهانی

مجمع جهانی اقتصاد از سال ۱۹۷۹ تاکنون گزارش اقتصاد کشورها را بر مبنای شاخص رقابت‌پذیری منتشر می‌کند اما تنها در سال جاری رتبه ایران مورد سنجش قرار گرفته است که به دلیل اثرگذاری دوسویه و مؤثر شاخص رقابت‌پذیری و فضای کسب و کار در این مقاله به آن پرداخته می‌شود.

گزارش رقابت‌پذیری جهانی[1] یک گزارش سالانه است که توسط مجمع جهانی اقتصاد ارائه می‌شود و نخستین شماره آن در سال ۱۹۷۹ منتشر شده است. در این گزارش، کشورها بر اساس شاخص رقابت‌پذیری جهانی رتبه‌بندی می‌گردند. با محاسبه این شاخص امکان مقایسه بین صنایع و بخش‌های مختلف اقتصادی کشور و همچنین مقایسه بین استان‌های مختلف در تعدادی از ارکان رقابت‌پذیری به وجود خواهد آمد. شاخص رقابت‌پذیری سال‌های (۲۰۱۰-۲۰۰۹) نشان می‌دهد به ترتیب سوییس، سوئد، سنگاپور و آمریکا مقام اول تا چهارم جهانی را به دست آورده‌اند. ایران رتبه ۶۹ را میان ۱۳۹ کشور جهان از لحاظ قدرت رقابت اقتصادی کسب کرده و بالاتر از بلغارستان، کرواسی، مصر، یونان و اوکراین از این نظر قرار گرفته است.

نمره ایران در شاخص رقابت اقتصادی جهانی معادل ۴/۱۴ بوده است. شاخص رقابت اقتصادی جهانی رقمی از ۰ تا ۱۰ را در بر می‌گیرد که هرچه این عدد بیشتر باشد دلالت بر قدرت رقابت اقتصادی بیشتر در سطح جهانی دارد. فاکتورهایی که در تهیه این شاخص مورد لحاظ قرار گرفته‌اند عبارتند از بهره‌وری اقتصادی، ابتکارات و اختراعات، کیفیت بازارهای مالی، بهداشت، آموزش، نهادها، زیرساخت‌ها و غیره.

در منطقه خاورمیانه قطر با رتبه ۱۷ جهان در جایگاه نخست شناخته شده است و پس از آن عربستان با رتبه‌جهانی ۲۱، امارات با رتبه‌جهانی ۲۵، عمان با رتبه‌جهانی ۳۴، کویت با رتبه‌جهانی ۳۵، بحرین با رتبه‌جهانی ۳۷، اردن با رتبه‌جهانی ۶۵، ایران با رتبه‌جهانی ۶۹، لبنان با رتبه‌جهانی ۹۲ و سوریه با رتبه‌جهانی ۹۷ قرار گرفته‌اند. قطر با صعود ۵ پله‌ای در این رده‌بندی نسبت به سال قبل، عربستان با صعود ۷ پله‌ای و امارات با سقوط دو پله‌ای مواجه شده‌اند. ایران بین کشورهای منطقه رتبه هشتم را به خود اختصاص داده است.

در رکن‌های مورد بررسی در شاخص رقابت‌پذیری بهترین رتبه ایران در رکن اندازه بازار بوده که برابر ۲۰ بوده است و بدترین رتبه مربوط به رکن کارایی بازار بوده که رتبه کشور ایران ۱۳۵ است. رتبه ایران در ارکان دیگر در جدول(۹) گردآوری شده است. در شاخص رقابت‌پذیری در منطقه به ترتیب کشورهای قطر، عربستان، امارات‌متحده‌عربی، عمان، کویت، بحرین، آذربایجان،

1. Global Competitiveness Report

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

ترکیه، اردن، ایران، قزاقستان، مصر، لبنان، سوریه، تاجیکستان، قرقیزستان و پاکستان دارای رتبه ۱ تا ۱۷ بوده‌اند.

جدول ۹. رتبه ایران در ارکان مختلف رقابت‌پذیری (۱۳۹ کشور)

رکن	رتبه ایران
اندازه بازار	۲۰
ثبات اقتصاد کلان	۴۵
بهداشت و آموزش مقدماتی	۵۴
نوآوری	۶۶
زیرساخت‌ها	۷۴
نهادها	۸۲
آموزش عالی و حرفه‌ای	۸۷
پیشرفته بودن بنگاه‌ها	۹۱
آمادگی تکنولوژیک	۹۶
کارایی بازار کالا	۹۸
پیشرفته بودن بازار مالی	۱۲۰
کارایی بازار نیروی کار	۱۳۵

Source: www.doingbusiness.org.

۱۱. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در سال‌های اخیر نظام مالیاتی ایران با اصلاحات گسترده‌ای روبرو بوده است. از مهم‌ترین اصلاحات انجام شده در نظام مالیاتی ایران کاهش شدید مالیات بر شرکت‌ها از ۵۴ درصد به ۲۵ درصد و شرکت‌های دولتی از ۶۴ درصد به ۲۵ درصد است. نرخ مالیات بر درآمد اشخاص از ۱۲ درصد تا ۵۴ درصد به ۱۵ درصد تا ۳۵ درصد کاهش یافت. شرکت‌هایی که در بورس اوراق بهادار پذیرفته شده‌اند ۱۰ درصد کمتر مالیات می‌پردازند. مالیات بر ارزش‌افزوده در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ با نرخ ۳ درصد اجرایی شد. براساس گزارش فضای کسب و کار سال ۲۰۰۹ نرخ کلی مالیات در ایران معادل ۴۴/۲ درصد سود اعلام که در سال ۲۰۱۰ نیز برابر با ۴۴/۲ درصد و در سال ۲۰۱۱ نیز برابر با ۴۴/۱ درصد اعلام شده است. متوسط این رقم برای منطقه MENA برابر با ۳۳/۳ درصد و در کشورهای عضو OECD بالغ بر ۴۵/۳ درصد است. نرخ مالیات بر سود در ایران معادل ۱۷/۹ درصد است و این رقم در کشورهای منطقه معادل ۱۲/۹درصد و در کشورهای عضو OECD معادل ۱۷/۵ درصد سود است. نرخ پرداخت‌های تأمین اجتماعی در ایران ۲۵/۹ درصد است. این رقم در کشورهای منطقه ۱۶/۳ درصد و در کشورهای عضو OECD نیز ۲۴/۴ درصد است (Doing Business, 2009). البته پرداخت‌های تأمین‌اجتماعی که شامل سهم کارفرما از بیمه و مالیات حقوق کارکنان است در ایران

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جزء مالیات‌ها محسوب نمی‌شود. در بسیاری از کشورها کارفرما سهمی از مالیات بر حقوق کارکنان را بر عهده دارد اما در ایران این مسأله تنها در مورد بیمه‌های درمان و بازنشستگی صادق است. مالیات‌های دیگر نیز شامل مالیات بر دارایی‌های غیرمنقول، مالیات برنقل و انتقال دارایی‌های غیرمنقول، مالیات بر سود تقسیم نشده شرکت‌ها، مالیات بر عایدی سرمایه، مالیات بر معاملات مالی، انواع عوارض شهرداری‌ها و مالیات جاده و وسائط نقلیه می شود. سود تقسیم نشده شرکت‌ها، عایدی سرمایه و دارایی‌های غیرمنقول در ایران مشمول مالیات نمی‌شوند. در نهایت، کل این مالیات‌ها تأثیر کمی بر نرخ کلی مالیات‌ها دارند.

سیاستگذاران و برنامه‌ریزان می‌بایست توجه داشته باشند هنگامی که مالیات‌ها ساده و عادلانه باشند و برای رشد ایجاد انگیزه نمایند هم بنگاه‌ها و هم دولت نفع خواهند برد. در این قسمت به روش‌هایی برای این اقدام اشاره می گردد:

– تجمع مالیات‌ها

برخورداری از انواع متعدد مالیات، مستلزم تعامل بیشتر بنگاه‌ها با ادارات مالیاتی است. بنگاه‌ها عموماً از این مسئله ناراضی هستند، زیرا تعداد تنوع مالیات‌ها دردسر آنها را بیشتر می کند که این مسئله در کشورهای فقیر و درحال‌توسعه بیشتر است زیرا بر سایر مالیات‌ها در مقایسه با مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده اتکای بیشتری دارند.

– کاهش معافیت‌ها و امتیازات ویژه

ارائه معافیت‌های مالیاتی خاص باعث تضعیف پایه مالیاتی می گردد. در این نظام، بنگاه‌هایی که از این معافیت‌ها برخوردار نیستند مجبورند مالیات بیشتری بپردازند. بنابراین، از شفافیت این نظام کاسته شده و مدیریت آن پرهزینه‌تر می‌شود. اعطاء معافیت مالیاتی باعث اختلال در تخصیص بهینه منابع می‌شود. این طرح‌ها موجب ایجاد انگیزش برای رانت‌جویی می‌شود زیرا بنگاه‌ها می‌خواهند با روش‌هایی مانند دستکاری در درآمدها مالیات کمتری بپردازند. نمونه این امر را می‌توان در قوانین مربوط به شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران و ارائه برخی معافیت‌ها به وضوح مشاهده نمود.

– تسهیل مراحل تشکیل پرونده مالیاتی

حذف مراحل متعدد و گسترده مربوط به پرداخت مالیات مدت زمانی را که بنگاه صرف رعایت قوانین مالیاتی می کند کاهش می‌دهد. در کشور انگلستان برای افزایش قانون‌پذیری، استرداد مالیات

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

بر ارزش‌افزوده با ارائه تنها یک فرم امکان‌پذیر است و این موضوع موجب سهولت عمل بنگاه‌ها در این خصوص شده است.

– گسترش پایه مالیاتی با تعدیل نرخ مالیاتی

به اعتقاد برخی، اخذ مالیات بالا امری ضروری است تا خدمات عمومی تأمین شده و کسری بودجه تصحیح شود، اما باید توجه داشت که هرچند ایجاد درآمد برای دولت امری ضروری است، اما نرخ‌های مالیاتی بالا معمولاً این هدف را در کشورهای درحال‌توسعه و فقیر تأمین نمی‌نماید بلکه برعکس، این نرخ‌ها سبب انتقال بنگاه‌ها به اقتصاد غیررسمی شده و درنتیجه پایه مالیاتی کوچکتر شده و درآمد کمتری نیز جمع‌آوری می‌شود. از سوی دیگر، باید توجه داشت که نرخ‌های پایین‌تر هنگامی نتیجه می‌دهند که مدیریت مالیاتی ساده باشند، این اصلاحات می‌توانند به دلیل معافیت‌هایی که پایه مالیاتی را کوچک می‌سازند تضعیف گردند.

اصلاح نظام مالیاتی موجب شادابی و پویایی فضای کسب و کار می‌شود. بارمالی مالیات کمتر، بنگاه‌ها را تشویق به سرمایه‌گذاری می‌کند. بررسی‌های اخیر نشان می‌دهند که ۱۰ درصد کاهش در مالیات‌های غیرمستقیم از قبیل مالیات بر ارزش‌افزوده باعث افزایش سرمایه‌گذاری تا ۷ درصد می‌شود.

در پایان با توجه به نکات مطرح شده در این مقاله پیشنهاد می‌گردد که موارد زیر مورد توجه قرار گرفته و تسریع در به نتیجه رساندن آنها مدنظر قرار گیرد.

– اجرای سامانه نظام یکپارچه مالیاتی

– هدفمندکردن معافیت‌ها

– جلوگیری از ایجاد تبعیض در معافیت‌های مالیاتی

– استفاده از سیستم الکترونیک به منظور محاسبه و پرداخت مالیات

– ارتقاء شبکه محلی و گسترده و ارتباطات راه دور

– بازنگری و بهبود قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌های امور مالیاتی

– تشکیل پرونده مالیاتی بصورت الکترونیکی

– اعتماد به سیستم خوداظهاری

– برنامه‌ریزی به منظور مشخص نمودن وضعیت ارتباط پرداخت حق‌بیمه و پرداخت مالیات به منظور بهبود مراحل پرداخت

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

منابع

علوی‌منش، سیدمحسن (۱۳۸۸)، *گزارش بررسی چالش‌های فضای کسب و کار*، تهران: دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

شرکت نوسازی صنایع ایران (۱۳۸۴)، *محاسبه و ارزیابی فضای کسب و کار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان*.

احمدی، سیدوحید (۱۳۸۷)، "بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان"، *مجموعه پژوهش‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران*، تهران.

میدری، احمد (۱۳۸۸)، "مطالعه و بررسی فضای کسب و کار و ارائه برنامه عمل جهت بهبود آن در ایران (مطالعه موردی سازمان تأمین اجتماعی)"، تهران: انجمن مدیران صنایع، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن.

دیانکوف، سیمون و کارالی مکلیش (۲۰۰۶)، *فضای کسب و کار در سال ۲۰۰۶(ایجاد فرصت‌های شغلی)*، جعفر خیرخواهان، تهران: دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

پاداش، حمید (۱۳۸۸)، "سهولت کسب و کار در ایران"، گزارش بانک جهانی در مورد فضای کسب و کار ایران در سال ۲۰۱۰، تهران: گروه مطالعات فضای کسب و کار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

معاونت برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات، دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی (۱۳۸۷)، "نقش نظام مالیاتی در بهبود فضای کسب و کار ایران"، سازمان مالیاتی کشور.

Bird, Richard (2003), "Administrative Dimensions of Tax Re-form", Draft Module Prepared for Course on Practical Issues of Tax Policy in Developing Countries, World Bank, Washington, D.C., April 28–May 1.

Doing Business (2010), World Bank (2009).

Doing Business (2011), World Bank (2010).

Doing Business (2008), Comparing Regulation in 178 Economies, World Bank, September (2007).

Doing Business (2007), World Bank, September (2006).

Doing Business (2010) Iran, Islamic Rep.

www.investiniran.ir

www.doingbusinessiniran.ir

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]